

Noul Sistem de Compensații pentru Energie în Republica Moldova: Beneficii, Provocări și Implicații ale Plăților Directe

Rustam Romaniuc,

Profesor de economie comportamentală, MBS School of Business, expert asociat, Expert-Grup

Noiembrie 2024

La începutul acestui sezon rece, Guvernul Republicii Moldova a lansat o nouă politică de compensații pentru energie, acordând ajutoarele sub formă de bani direct în conturile beneficiarilor, în loc de reduceri aplicate pe facturi. Ajutorul financiar este destinat acoperirii (parțiale) a cheltuielilor casnice pentru gaze naturale, energie termică, electricitate și combustibili solizi. Plățile vor fi virate direct în conturile bancare ale beneficiarilor sau, acolo unde este cazul, vor fi livrate prin oficiile poștale. Această schimbare reflectă o tendință în politica socială a mai multor state din Uniunea Europeană, unde se recunoaște importanța autonomiei financiare pentru creșterea bunăstării populației, în special a grupurilor vulnerabile.

Cu toate acestea, există preocupări legate de faptul că unii beneficiari ar putea cheltui compensațiile pe „bunuri de tentație” (precum alcoolul și tutunul), în loc să le utilizeze pentru acoperirea cheltuielilor energetice. Această situație ar putea diminua impactul pozitiv al compensațiilor directe. Articolul de față explorează avantajele și riscurile acestei politici, utilizând cercetări din economie și psihologie pentru a analiza eficiența diferitor forme de asistență financiară.

Avantajele și riscurile compensațiilor în bani direct în cont

În ultimii ani, mai multe cercetări în economie comportamentală (o ramură a economiei care studiază psihologia deciziilor individuale și colective) au arătat un interes tot mai mare pentru modul în care ar trebui oferită asistența financiară persoanelor vulnerabile – fie sub formă de bani cash, fie sub alte forme, cum ar fi compensații directe aplicate la plata facturilor. În ciuda opiniei comune în rândul economiștilor conform căreia banii cash sunt soluția ideală deoarece o persoană rațională își cunoaște mai bine nevoile și ar alocă banii în interesul său pe termen lung, mai multe studii sugerează că ambele forme de asistență au avantaje și dezavantaje care trebuie luate în considerare.

Mai multe cercetări din domeniul economiei care se bazează pe date colectate în cadrul unor experimente randomizate subliniază că oferirea de bani cash le permite beneficiarilor o mai mare autonomie. Astfel, aceștia își pot alocă fondurile în funcție de prioritățile personale, ceea ce duce adesea la o creștere a bunăstării subiective (Banerjee et al., 2017). Mai mult, această formă de ajutor stimulează o mai mare flexibilitate, oferindu-le libertatea de a decide unde să cheltuiască resursele. Cercetările din alte domenii științifice, precum psihologia socială, tind să coroboreze rezultatele experimentelor economice. În ultimii ani, mai multe lucrări în psihologie arată că bunăstarea individuală este alimentată de dorința de a simți că acțiunile și alegerile sunt controlate de sine – oamenii, și în special grupurile vulnerabile, sunt mai motivați atunci când simt că autoritățile nu-i obligă sau nu-i constrâng în alegerile pe care le fac (Ryan & Deci, 2000).

Totuși, beneficiul cash-ului vine cu o provocare. Mullainathan și Shafir (2013) arată că persoanele aflate în dificultate financiară pot avea tendința de a alocă banii cash spre necesități imediate, cum ar fi produse alimentare sau plata chiriei, în detrimentul altor cheltuieli. Deși acest tip de decizie poate fi justificat din punct de vedere individual, la nivel colectiv, poate limita efectele pozitive ale transferurilor în cash destinate

reducerii unui tip specific de vulnerabilitate - energetică. În cazul compensațiilor la energie, există riscul ca beneficiarii să clasifice banii primiți de la autorități într-un „cont mental” diferit de utilizarea acestora pentru acoperirea cheltuielilor la energie. Contabilitatea mentală este un concept din economia comportamentală care se referă la procesul cognitiv prin care oamenii își clasifică finanțele în „conturi mentale” distincte. Introducerea acestui concept îi aparține economistului Richard Thaler și explică de ce oamenii tratează banii diferit în funcție de sursă, de utilizarea lor preconizată sau de alți factori psihologici, chiar dacă, în teorie, banii sunt fungibili și ar trebui tratați în mod egal (în teorie, 1 leu e 1 leu indiferent de unde vine sau pentru ce este cheltuit). În realitate, oamenii își împart adesea banii în conturi sau categorii separate, precum chirie, divertisment și economii. Fiecare categorie poate avea „reguli” diferite care reglementează cheltuielile. De exemplu, cineva poate fi rațional cu „contul pentru educație,” dar mai indulgent cu „contul pentru divertisment.” Modul în care oamenii percep banii poate fi influențat de sursa acestora. De exemplu, banii câștigați la loterie sau primiți cadou sunt tratați mai liber decât banii câștigați prin muncă. Acesta este adesea numit „efectul câștigului neașteptat.” De exemplu, mulți oameni tratează o restituire de taxe ca fiind bani „extra” și sunt mai predispuși să-i cheltuie pe lucruri neesențiale, pe când nu ar face același lucru cu salariul. În acest context, e esențial ca autoritățile responsabile de implementarea compensațiilor la energie să comunice corect referitor la sursa și utilizarea banilor pentru a evita ca compensațiile pentru energie să fie percepute ca bani care pot fi utilizați pentru acoperirea altor tipuri de cheltuieli nu mai puțin urgente dar cu riscul de a agrava vulnerabilitatea energetică a populației.

Noutatea bună vine de la un studiu recent, bazat pe un experiment social implementat la scară largă de o ONG din Kenya, rezultatele căruia contrazic temerile că banii transferați direct în conturile beneficiarilor ar putea fi cheltuiți pe „bunuri de tentație,” cum ar fi alcoolul sau produsele neesențiale. Totuși, în alte studii bazate pe experimente sociale realizate în țări în dezvoltare, s-a arătat că efectul final depinde în mare măsură de cine primește banii, bărbatul sau femeia. Esther Duflo (2003) a analizat cum sunt cheltuite compensațiile pentru copii, în funcție de cine primește banii în gospodărie, bărbatul sau femeia. Studiul sugerează că politicile menite să reducă sărăcia și să îmbunătățească sănătatea copiilor sunt mai eficiente atunci când resursele financiare sunt direcționate către femei, mai degrabă decât către bărbați.

Beneficiile și riscurile compensațiile non-cash

Un avantaj important al compensațiilor non-cash este acela că reduc cheltuielile de tentație. Totuși, această abordare are și limite: oferirea de ajutoare restrictive poate crea sentimente de lipsă de putere și chiar stigmatizare în rândul beneficiarilor (Gennetian & Shafir, 2015). În anumite cazuri, beneficiarii pot percepe aceste ajutoare ca fiind paternaliste, deoarece limitează libertatea lor de alegere. De asemenea, un dezavantaj al ajutorului non-cash este lipsa de lichiditate, care poate crea dificultăți în acoperirea costurilor urgente, neprevăzute. Potrivit unor cercetări recente, beneficiarii care primesc doar ajutoare în natură se pot simți mai stresați din cauza constrângerilor asupra modului de utilizare a resurselor (Banerjee et al., 2017).

Concluzii și implicații pentru politici

Implementarea compensațiilor sub formă de bani direct în conturile beneficiarilor poate oferi un sprijin mai flexibil și mai adaptat nevoilor fiecărui individ. Autonomia oferită prin acest sistem poate duce la o îmbunătățire a bunăstării psihologice și financiare a beneficiarilor, mai ales în cazul grupurilor vulnerabile care resimt nevoia de control asupra propriilor decizii economice.

Pentru a maximiza eficiența acestei politici, autoritățile ar putea lua în considerare următoarele recomandări:

1. **Comunicare clară:** Guvernul ar trebui să transmită clar scopul compensațiilor și să sublinieze importanța utilizării acestora pentru acoperirea cheltuielilor energetice. Aceasta poate ajuta beneficiarii să își gestioneze mai bine fondurile în concordanță cu intențiile politicii.
2. **Monitorizarea utilizării fondurilor:** Deși transferurile directe în bani cresc autonomia, monitorizarea utilizării fondurilor și evaluarea impactului pe termen scurt și lung pot ajuta la ajustarea politicilor pentru a evita efectele nedorite. Întrucât subiectul compensațiilor și efectul acestora va rămâne relevant și în anii următori, este necesar ca Guvernul și societatea civilă să colaboreze pentru o evaluare de impact. Există, de asemenea, oportunitatea de a compara modul în care cetățenii percep ajutorul oferit anul trecut față de cel din acest an.
3. **Diracționarea compensațiilor pentru energie către femei poate spori eficiența politicii:** Studiul lui Duflo arată că atunci când femeile sunt beneficiarele directe ale ajutoarelor financiare, acestea tind să prioritizeze cheltuielile în favoarea bunăstării gospodăriei. Această constatare sugerează că, în cadrul politicii de compensare la energie, alocarea fondurilor către femei (acolo unde este posibil) poate asigura o utilizare mai responsabilă și orientată spre nevoile de bază ale familiei.

Referințe

1. Banerjee, A., Duflo, E., Goldberg, N., Karlan, D., Osei, R., Parienté, W., ... & Udry, C. (2017). A multifaceted program causes lasting progress for the very poor: Evidence from six countries. *Science*, 348(6236), 1260799.
2. Duflo, E. (2003). Grandmothers and Granddaughters: Old-age Pensions and Intrahousehold Allocation in South Africa. *The World Bank Economic Review*, 17(1), 1-25. <https://doi.org/10.1093/wber/lhg013>
3. Gennetian, L. A., & Shafir, E. (2015). The persistence of poverty in the context of financial instability: A behavioral perspective. *Journal of Policy Analysis and Management*, 34(4), 904-936.
4. Haushofer, J., & Shapiro, J. (2016). The short-term impact of unconditional cash transfers to the poor: Experimental evidence from Kenya. *The Quarterly Journal of Economics*, 131(4), 1973-2042.
5. Mullainathan, S., & Shafir, E. (2013). *Scarcity: Why Having Too Little Means So Much*. Times Books.
6. Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25(1), 54-67. <https://doi.org/10.1006/ceps.1999.1020>